

Muxitov Musaxan Olimjanovich

Chirchiq oliy tank qo‘mondonlik muhandislik bilim yurti qurollanish va otish tayyorgarligi kafedrası o‘qituvchisi podpolkovnik

OSIYO-TINCH OKEAN MINTAQASIDAGI HARBIY SIYOSIY NIZOLAR

Anatasiya: Ushbu maqola Xitoy harbiy strategiyasi evolyutsiyasi amalga oshirilayotgan kontekstni tushuntirishni yanada kengaytirish uchun Xitoy jalb etilgan mintaqadagi asosiy nizolar ko‘rib chiqiladi.

Анатация: В этой статье рассматриваются основные конфликты в регионе, в которых участвует Китай, чтобы еще больше расширить объяснение контекста, в котором происходит эволюция китайской военной стратегии.

Anatation: This article examines the main conflicts in the region in which China is involved in order to further expand the explanation of the context in which the evolution of Chinese military strategy is taking place.

So‘nggi paytlarda Osiyo-tinch okeani mintaqasidagi hududiy nizolar atrofidagi vaziyat keskinlashdi. Mojarolar tobora ko‘payib bormoqda va ushbu mintaqaning etakchi mamlakatlari ularning rivojlanishiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Inqiroz sub'ektlari

Osiyo-tinch okeani mintaqasida (ATR) turli xil iqtisodiyot, tabiiy va inson resurslari mavjud. Xitoy, Yaponiya, Janubiy Koreya kabi yuqori texnologiyali davlatlar alohida qiziqish uyg‘otmoqda. Siyosiy inqirozlarning kuchayishiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadigan KXDRni ta‘kidlash ham adolatli. Ikki siyosiy gigant – Rossiya Federatsiyasi (Rossiya federatsiyasi) va Amerika Qo‘shma Shtatlari (AQSh) haqida unutmazlik kerak.

Janubiy va Sharqiy Xitoyda 2008 yildan boshlab yana avj olgan hududiy mojarolar ATR oldida turgan xavfsizlik muammolarining faqat bir qismidan iborat. An‘anaviy va an‘anaviy bo‘lmagan xavfsizlik muammolarining butun jihatlari: yadro qurollarini tarqatish (Shimoliy Koreya), qurollarni ko‘paytirish (mintaqaning deyarli barcha mamlakatlari), transchegaraviy jinoyatchilik, terrorizm, pandemiyalar, tabiiyot va boshqa. Ikkinchi jahon urushi va mintaqadagi keyingi harbiy nizolar joriy munosabatlarga ta‘sir ko‘rsatayotir. Ayrim mamlakatlar hali tinchlik shartnomalarini tuzmagan. Bunday holat Rossiya va Yaponiya (Ikkinchi jahon urushi), shuningdek Shimoliy Koreya va AQSh (Koreya urushi) uchun xos. Xitoy va Yaponiya o‘rtasidagi o‘zaro kelishmovchiliklarning tarixiy kelib chiqishlari o‘z oldini olmoqda. Bugungi hududiy nizolar asosan dengiz tumanlari yoki orollar va riflarga yo‘naltirilgan. Keyingi bir necha yillarda mintaqadagi qator keskin muammolar, shu jumladan, Shimoliy Koreya yadro va raketa dasturi, Sharqiy Xitoy va Janubiy Xitoy dengizlaridagi hududiy mojarolar, shuningdek, Pekin va Taybey o‘rtasidagi Tayvon maqomi bo‘yicha nizoyuz keskinlashib ketdi. Biroq bu erda ham Xitoy va Tayvon tubdan turli maqsadlarni qiziqtirishni davom ettirishgacha taraqqiyot qaytib bo‘lmaydi. Xitoy oral bilan birlashishga intilmoqda, Tayvon ham o‘zining status-kvosini mustaqil mamlakat sifatida saqlashni istaydi.

Mintaqadagi qator salohiyatli va haqiqiy janjal muammolariga qaramasdan, xavfsizlik tizimini shakllantirishda Xitoy va AQSh o'rtasidagi ATRga qarama-qarshilik va raqobat asosiy tarkibiy omil bo'lib qolmoqda. Mazkur fenomen hududdagi ko'plab nizolarning barcha akterlari faoliyatiga o'z izini qo'yadi

Shimoliy Koreya yadro dasturi

AQShning Koreya yarim orolidagi ishlarga harbiy aralashuvi 1950-yillarning boshlarida Koreya urushida o'z ildiziga ega bo'ldi. Bugun Qo'shma Shtatlar Janubiy Koreyani Qo'shma Shtatlar va Koreya Respublikasi o'rtasidagi o'zaro mudofaa to'g'risidagi shartnoma shartlariga muvofiq himoya qilish niyatida. Shu maqsadda 29 mingga yaqin AQSh harbiylari Koreya yarim aralida joylashtirilgan. AQSh qo'shinlariga qo'shimcha ravishda Janubiy Koreyaning 640 ming askari va Shimoliy Koreyaning 1,2 million askari qurolsizlantirilgan zona yaqinida joylashtirilgan. BMT Xavfsizlik Kengashining qarorlarini buzgan holda, Shimoliy Koreya uranni yadro boyitish va uzoq masofali raketalarni ishlab chiqish bo'yicha harakatlarini davom ettirmoqda. Shuningdek, Shimoliy Koreyada uranni boyitish dasturi miqyosida noma'lum bo'lib qolmoqda, AQSh maxsus xizmatlari. Yaqinda o'tgan harbiy va kiber-provokatsiyalar ko'rsatkanidek, Shimoliy Koreya hukumati yadro quroli va uzoq masofali raketalarni ishlab chiqish bo'yicha harakatlarni kuchaytirib, o'zining tajovuzkor va oldindan aytib bo'lmaydigan xatti-harakatlarini davom ettirmoqda. O'z fuqarolariga zarar etkazishdan tashqari, mamlakatimiz harakatlari butun Koreya yarim oroliga xavf qilmoqda. 2016 yil yanvar oyida Shimoliy Koreya yadro qurolini to'rtinchi sinovdan o'tkazib, birinchi vodorod bombasi portlatilganini da'vo qildi. Shuningdek, seysmik ko'rsatkichlar va radiatsiyani tahlil qilish haqiqatda qanday turdagi qurollar sinab ko'rilganiga shubha tutadi. Xalqaro sanksiyalarni e'tiborsiz qoldirishni davom ettirib, 2016 yilning fevral oyida Pxen'yan yo'lsozni orbitaga uchirish uchun uzoq radius raketa ishga tushirdi, bu qirg'oqlararo ballistik raketa texnologiyalari sinovlarini davom ettirish sifatida ko'rilmoqda. Shimoliy Koreya 2012 yildan beri qurol tizimlarini, shu jumladan U uzoq masofali raketasini sinovdan o'tkazishda davom etmoqda

Sharqiy Xitoy dengizi

1970-yillarda Xitoy Senkaku/Dyaoydao orollariga shikoyat qila boshladi. Bu Tayvonning shimoli-sharqiy qismida joylashgan, neft va tabiiy gaz zaxiralariga ega, shuningdek, yirik kema yo'nalishlari yaqinida joylashgan va hunarmandchilik uchun boy tumanlar bilan o'ralgan iqtisodiy ahamiyatga ega orollardir. Har bir mamlakat faqat iqtisodiy zonada (IEZ) iqtisodiy huquqlarga ega ekanligini ta'kidlaydi, bu haqda 1982 yildagi Dengiz huquqi to'g'risidagi konventsiyaga muvofiq ikki yuz dengiz milini tashkil etadi. Biroq, bir mamlakatning faqat iqtisodiy zonasining bu maydoni boshqa mamlakatning o'xshash zonasi bilan kesishayotgani, dengiz faqat uch yo'l oltmish milya maydonga ega ekanligi sababli. 1995 yilda Xitoy IEZ kesishish sohasida tabiiy gazni topgandan so'ng, Yaponiya hududda har qanday burg'ulashga qarshi kelmoqda. Taxminiy baholarga ko'ra, munozarali tumanda neft zaxiralari 200 million barrelgacha. 2014 y. Aprel oyida AQSh Prezidenti Barak Obama AQShning birinchi prezidenti bo'lib, u bahsli orollar AQSh va Yaponiya o'rtasidagi xavfsizlik shartnomasi ostida ekanligini bevosita aytdi.

Xitoy yoki Yaponiyaning tasdiqlangan hodisasi yoki siyosiy hisobi Qo'shma Shtatlarni Xitoy bilan to'g'ridan-to'g'ri qurolli to'qnashishlarga jalb etishi mumkin. Yapon va Xitoy o'rtasida ikki tomonlama maslahat mexanizmi sifatida tanilgan kriziska qarshi boshqarish mexanizmini ishlab chiqish bo'yicha muzokaralar 2012 yilda boshlandi. Biroq muzokaralar 2013 yilda Xitoy muhim hududlar o'rtasida Xitoy himoya qilish zonasi tashkil etiladi. Yaponiya va Xitoy

to'rt punktdan iborat kelishilgan hujjatni imzolashdan so'ng, muhokama orolar bo'yicha o'zaro kelishmovchiliklarni bayon etib, ikki tomonlama muzokaralar 2015 yil boshida qayta boshlandi. Yapon va Xitoy o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning Sharqiy Xitoy dengizidagi Senkaku Dyaoyuydao munosabatlari yuqori darajadagi siyosiy muzokaralar natijasida o'tmoqda. Shuningdek, ikki mamlakat havo va dengiz kuchlari o'rtasidagi yaqin aloqalar bugungi kunda davom etmoqda. Xitoy va Yaponiya harbiy dengiz va havo patrulli kemalari iqtisodiy zonalarini kesib o'tish sohasiga yaqin faoliyat ko'rsatishda davom etmoqda, bu qurolli qarama-qarshilikka olib kelishi mumkin.

2015 yilning aprel oyidan boshlab Xitoy samolyotlari Yaponiya havo maydoniga ikki yil barobardan ortiq o'tib, Yaponiya hukumati tomonidan qiynoqlarga olib keldi. Yaponiya harbiy havo kuchlari havo maydoniga qidiruvlar soni 16 foizga ko'paygani, bu 1980 yildan buyon esa ikkinchi ko'rsatkichni tashkil etayotgani, millatchilik muhitlarning o'sishi va siyosiy ishonchsizlik o'sib borayotgani nizolar uchun salohamni kuchaytirib, nizolarolarolarolaro tni tni timiz ho bo'lashish imiz bo'yish im Xitoy va Yaponiya rahbarlari Senkaku/Dyaoyuydao ustidan nazorat o'rnatishdan iborat bo'lsa-da, mahalliy qo'mondonlarning ro'yxatsiz harakatlari nizolarning qisqartirilishiga olib kelishi mumkin. Yaponiya ham javob bermoqda. Masalan, 2016 y. 25 mart dushanba kuni Yaponiya Sharqiy Xitoy dengizidagi Yonaguni oroliga joylashtirgan, bu Xitoy tomonidan tortib olingan Senkaku Dyaoyudao orollaridan 150 km (90 mil) janubda joylashgan, razvedka axborotlarini yig'ish uchun radiolokatsiya stansiyasini Xitoy tomonidan juda salbiy qabul qilingan.

Janubiy Xitoy dengizi

Xitoy mamlakatimiz Janubiy Xitoy dengizi va tabiiy boyliklar ustidan yagona suverenitet o'rnatishga talab qilmoqda. Hisobotlarga ko'ra, Janubiy Xitoy dengizida 11 mlrd. barrel' neft va 190 trln. kub fut tabiiy gaz mavjud. Bahsli hudud ustidan suverenitetni belgilash huquqiga Malayziya, Vyetnam, Bruney, Tayvan, Indoneziya va Filippin ham da'vo qilinadi. 1970-yillardan boshlab mamlakatlar orollarda nazoratni o'rnatish va masalan, Spratli orollari kabi turli zonalar bo'yicha shikoyat qila boshladilar. Xitoy ta'kidlaganidek, xalqaro huquqqa muvofiq, xorijiy harbiy kuchlar qidiruv ma'lumotlarini to'plash bo'yicha faoliyat yuritish huquqiga ega emas, masalan, ularning iqtisodiy zonasida (IEZ) qidiruv uchishlarini o'to'tutadi. Qo'shma Shtatlar fikriga ko'ra, mamlakatlar IEZ orqali keme olib borish erkinligiga ega bo'lishi va hech kimni xabardor qilishga majbur emasligi kerak. AQSh va boshqa ATR akterlarining fikriga ko'ra, Xitoyning hududiy talablari boshqa mamlakatlarning harbiy-dengiz kuchlarining savdo va harakatini osonlashtiradigan muhim dengiz transport arteriyalari bo'lgan dengiz aloqa kanallari farovonligiga xavf etmoqda. Har yili muhim hududlar orqali o'tadigan tovarlarning umumiy qiymati, baholashlarga ko'ra, \$5.3 mlrd. So'nggi yillarda Xitoy Spratli orollarida talashuvli suvlarda o'z faoliyatini kengaytirish maqsadida uchish-qo'shish yo'llarini qurdi. Xitoyning talablarini xalqaro suv bilan shikoyat qilish uchun Qo'shma Shtatlar Janubiy Xitoy dengiziga egalchilik ko'rsatadigan harbiy quvurlarni joylashtirdi. Hozirgi kunda Gaagadagi Doimiy arbitraj sudi Filippin tomonidan Xitoyga qarshi doirasi bo'yicha ishni eshitmoqda, hozir Pekin sudning vakolatini tan olishdan bash tartadi va bu ishni faqat mintaqaviy ahamiyatga ega, bu ikki tomonlamda holda holda holda holda holda holda holda holda h Janubi-Xitoy dengizidagi hududiy va yurisdiksiya nizolari Janubi-Sharqiy Osiyoda Xitoy va boshqa davlatlar o'rtasidagi munosabatlarni keskinlashtirishda davom etmoqda.

Amerika Qo'shma Shtatlari Xitoyning hududiy talablari va Pekinning san'at orollarini qo'yish ishlarini amalga oshirish bo'yicha sa'y-harakatlari bilan ta'kidlandi. 2015 yilning kuzida Qo'shma Shtatlar harbiy ochilishlarni amalga oshirish va bir qator kemalarni ayrim orollar

yonida joylashtirish orqali Xitoy tomonidan suverenitetni tasdiqlashga talashishini aniqladi. Keyingi yillarda yo'lsizlik suratlari Xitoy Janubiy Xitoy dengizidagi erlarni o'zlashtirish bo'yicha harakatlarini jismoniy ko'paytirish yoki to'liq yangi orollar yaratish orqali faollashtirganini ko'rsatdi. Mavjud riflarga qo'm qo'yishdan tashqari, Xitoy portlar, harbiy ob'ektlar va uchish-qo'nish yo'llarini qurdi, bu, ayniqsa, Spratli orollariga nisbatan.

Qo'shma Shtatlar mintaqada harbiy eskalatsiyaning oldini olishda muayyan qiziqishga ega bo'lib, ular hududiy nizolarning oshishi natijasida yuzaga kelishi mumkin. Shunga qaramay, Vashington mudofaasi shartnomasi AQShni Xitoy-Filippin mojarosiga tabiiy gaz zaxiralari yoki baliq resurslariga boy Skarboro Shol bilan bahsli Rid Bankni jalb qilishi mumkin. Hududiy talablar sababli Xitoy va Vyetnam o'rtasidagi nizolar Qo'shma Shtatlarning harbiy va tijorat manfaatlariga ham xavf qilishi mumkin. Xitoy va Janubiy-Sharqiy Osiyo rahbarlarining nizolarni diplomatik vositalar bilan hal etishga qobiliyatsizligi dengiz nizolarini tartibga soluvchi xalqaro qonunlarni buzishi va qurolli kuchlarni oshirishni rag'batlantirishi mumkin.

Xitoy va Tayvon

Materik Xitoy va Tayvon o'rtasidagi munosabatlar bir o'n yildan ortiq davrni tashkil etmoqda. 1949 y. Tayvon, o'z navbatida, ko'plab xalqaro formatlarda mustaqil davlat sifatida so'zlab, "status-kvo" ni saqlab qolishni va alohida davlat holatida qolishni istaydi, shu munosabat bilan Xitoy va Tayvon o'rtasidagi munosabatlarda bir necha o'langan. Har ikki tomon ham Tayvonning siyosiy maqomiga nisbatan qat'iy fikr almashmoqda. XXR faqatgina bitta Xitoy mavjudligini, Tayvan esa uning ajralmas qismi ekanligini talab qilmoqda. Pekinning ta'kidlashicha, 1992 y. 1992 y. Tayvonning sobiq prezidenti Chen Shuybyan, biroq, konsensus mavjudligini rad etgan. 1979 y. Shu bilan birga, AQSh prezidenti Jimmi Karter Tayvon bilan diplomatik munosabatlarni to'xtatdi. Biroq, atigi bir necha oy o'tgach, 1979 y. Tayvan bilan munosabatlar to'g'risidagi qonun AQShning orolning demokratik tizimini qo'llab-quvvatlashini tasdiqladi. Ushbu hodis shundan buyon uzluksiz sur'atlar manbasiga aylandi.

Ko'p yillar davomida AQSh-tan Tayvanga qurol sotish ko'p o'rinlarda AQSh-Xitoy munosabatlarida keskinlik va bo'g'uzdagi harbiy ritorikaning davriy harakatlariga olib keldi. Xitoy Tayvan bog'chasi bo'yicha ballistik raketalarni qurib, Tayvanga harakat qilish zarurati yuzasidan raketa va desant kuchlarini modernizatsiya qilishni davom ettirmoqda. Tayvon xorijdan, asosan, Qo'shma Shtatlardan qurol sotib olishni davom ettirmoqda. 2000 yildan 2007 yilgacha Tayvon dunyoning turli etkazib beruvchilaridan \$8,4 mlrd. miqdorida qurol olgan. Amerika Qo'shma Shtatlari Tayvon tomonidan qurol-qurol sotib olishning muhim manbasi bo'lib turibdi: 2003 yildan 2006 yilgacha, Tayvon Qo'shma Shtatlaridan \$4,1 mlrd qurol sotib olindi. 2007 yildan 2008 yilgacha qurol etkazib berish amalda muzlatilgan, garchi bu Vashington tomonidan rasman tan olinmagan. 2008-yilning oktabrida etkazib berish qayta tiklanib, AQSh Tayvonga 6,4 milliard dollar miqdorida harbiy texnika sotgandan so'ng, Xitoy norozilik sifatida AQSh bilan harbiy aloqalarni to'xtatib qo'ydi, ular 2009-yilda qayta tiklandi.

Prezident Ma In-Tszyu vazifasiga etarlicha tinchliksevar yondashuvni e'lon qilgan va Xitoy bilan "diplomatik tinchlik" e'lon qilgan holda, Tayvonning materik bilan munosabatlari yaxshilandi. 2016 yil yanvar oyida Tayvanda saylov bo'lib o'tdi, uning natijasida Xitoy bilan yaqinlashishga qarshi kelayotgan Demokratik taraqqiyot partiyasi vakili Tsay Invey g'olib bo'ldi.

Adabiyotlar:

1. Японо-китайский территориальный конфликт вокруг островов Сенкаку ИТАР-ТАСС, 25.11.2013
2. Территориальные споры в Южно-Китайском море. Аргументы и Факты, 25.08.2016
3. Болятко А. В. Роль США и Китая в развитии военно-политической ситуации в зоне Тихого океана Китай в мировой и региональной политике. История и современность. 2013.
4. Япония обвинила Китай в нарушении морской границы Лента.ру
Острова, которые являются предметом территориальных споров. 14.09.2012.РИА Новости
5. Пресс-конференции 5 июля 2011 г. у официального представителя МИД КНР Хун Лэя
6. Nknews, June 7th, 2017, full THAAD deployment in S. Korea delayed pending “environmental assessment”Халиль Д.И.